

تعیین نقاط قوت سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران براساس مدل SWOT

یوسف کریمی کتایونچه^۱ - محمد حسن الهی منش^{۲*} - علی محسنی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۲۹ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۱۸

چکیده:

هدف تحقیق ارزیابی سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل SWOT و آرایه الگوی مطلوب است. پرسش اصلی تحقیق این است که نقاط قوت سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران چیست؟ بر این اساس فرضیه اصلی تحقیق این است که بر اساس مدل SWOT سیاست توسعه اقتصادی دارای نقاط قوت بسیاری است. پس از تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق و توجه به اعداد به دست آمده از ماتریس فصل چهارم و نمره‌های جذابیت استراتژی می‌توان اولویت‌های اجرای استراتژی را با توجه به عوامل محیطی و درونی دسته‌بندی کرد. نتایج حاصل نشان دادند که ایجاد ارتباطات و مناسبت‌های اقتصادی با کشورهای همسایه که دارای پتانسیل‌های پولی قوی می‌باشند، اولویت قرار دادن کشورهای همسایه در مقایسه با کشورهای همسو ولی دارای بعد جغرافیایی، تمرکز بر دستیابی به تمامی زمینه‌های تکنولوژی روز دنیا در منطقه غرب آسیا از اولویت‌ها و نقاط قوت استراتژی سیاست‌های توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی قلمداد می‌گردد.

واژگان کلیدی: سیاست اقتصادی، توسعه اقتصادی، تهدیدات توسعه اقتصادی، فرصت‌های

توسعه اقتصادی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

JPIR-2012-1697

۱- دانشجوی دکتری گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

۲- استادیار گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران: نویسنده مسئول

dldtsiascgl@splitparents.com

۳- استادیار گروه علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

مقدمه

رشد و توسعه اقتصادی یکی از اهدافی است که توسط اکثر کشورها، از جمله ایران به شدت دنبال می‌شود. در اغلب کشورهای جهان به ویژه در کشورهای در حال توسعه برای دستیابی سریعتر به رشد اقتصادی مطلوب از ابزار مهم برنامه‌ریزی استفاده می‌شود و مجموعه تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در چارچوب یک برنامه منسجم با اهداف معین در نظر گرفته می‌شود. فکر برنامه‌ریزی اقتصادی از طریق دخالت دولت در ایران را می‌توان تا میانه سده نوزدهم پی‌گرفت، ولی الهام گرفتن، نفوذ و الگوی برنامه‌ریزی در ایران از سال ۱۳۱۳ شروع شد و به دنبال آن تلاش‌های برنامه‌ریزی از سال ۱۳۱۶ آغاز گردید. پس از یک وقفه ۱۲ ساله، از بهمن ۱۳۲۸ برنامه‌ریزی واقعی آغاز گردید. طی دوره ۱۳۲۸-۱۳۵۷ (دوره پیش از انقلاب اسلامی) پنج برنامه متوالی تصویب و اجرا گردید و برنامه ششم تهیه گردید، ولی تصویب نشد. برنامه‌ریزی اقتصادی در ایران هنوز هم در سطح کلان به اجرا در می‌آید.

برنامه‌های قبل از انقلاب اسلامی: برنامه اول و دوم به صورت کیفی بود. برنامه سوم از نوع هارود- دومار بود و برنامه چهارم با تأکید بر راهبرد جایگزینی واردات از مدل ایستای داده- ستانده استفاده نمود. برنامه پنج‌ساله پنجم در واقع یک برنامه درازمدت بود. این برنامه از مدل- سنجی درازمدت در قالب متغیرهای اقتصادی کینز استفاده نمود و در سطح بخش‌ها، وضعیت اشتغال، و به‌ویژه توزیع درآمد، نه فقط از مدل داده- ستانده استفاده نمود، بلکه برای نخستین بار از فن ماتریس حسابداری اجتماعی نیز سود جست. برنامه ششم نیز به صورت برنامه کلان درازمدت طراحی شده بود. در سطح بخش‌ها و سازگاری بین آنها از مدل ایستای داده- ستانده استفاده نمودند.

بیان مسأله

امروز توسعه‌گرایی در چارچوب رویه‌ها و الزامات اقتصادی جهانی به وجه غالب جهت‌گیری کلان در سیاست توسعه اقتصادی اکثر کشورها تبدیل شده است. اکثر اقتصاددانان بر این باورند که تجارت خارجی مهمترین عامل توسعه اقتصادی است. تنها اختلاف نظر در این زمینه بر روش و میزان تأثیرگذاری تجارت خارجی در فرایند توسعه اقتصادی است. از زمان تشکیل دولت‌های مدرن بخش عمده‌ای از وظایف کشورها، بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و امکانات موجود در خارج از مرزها برای بهبود شرایط اقتصادی داخلی بوده است. به دلیل فرصت‌ها و امکانات نهفته در تعاملات خارجی، دولت‌ها از این ابزار برای توسعه اقتصادی کشور خود نهایت استفاده را می‌نمایند.

معدود کشورهایی که بی توجه به این روند جهانی، مسیرهایی غیر از توسعه یافتگی و در واقع خلاف جهت جریان حاکم بر نظام اقتصاد بین‌المللی را طی می‌کنند با فشارهای روز افزون و ضربات ویرانگر ناشی از تقابل با این روند جهانی مواجه می‌شوند. مسلماً جمهوری اسلامی ایران با توجه به مختصات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی خود نمی‌تواند بی توجه به روند یاد شده، خویش را از جهان منفک ساخته و از پیامدهای منفی این انزوای بین‌المللی مصون بماند.

کارشناسان و تحلیلگران تردیدی در پتانسیل ایران برای رشد اقتصادی ندارند. پایه منابع انسانی کشور عامل اجتماعی اقتصادی محوری خواهد بود که در شرایطی مناسبی خواهد توانست توسعه اقتصادی سریع ایران را تسهیل کند. در حقیقت، ایران دارای نیروی کار تحصیل کرده بیش از حد متوسط است. آنها ممکن است از مهارت لازم در برخی بخش‌های جدید اقتصادی برخوردار نباشند، اما پایه منابع انسانی کشور نیرومند، جوان و پرانرژی است. اقتصاد ایران دچار عقب‌ماندگی تاریخی است. از ویژگی‌های ساختاری اقتصاد ایران، دولتمداری و نفت‌زدگی می‌باشد و ساختار کنونی اقتصاد ایران طی چهار قرن اخیر تکامل یافته است. با توجه به اینکه گفتمان کلان حاکم بر ساختار اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران تولید بازارهای جهانی و تبدیل شدن به بازیگری در عرصه‌ی اقتصاد سیاسی جهان می‌باشد، سیاست توسعه اقتصادی برای تک تک نهادها و حلقه‌های تصمیم‌گیری کشور ضروری و الزامی است. تدوین سیاست توسعه اقتصادی و حرکت در مسیر رسیدن به شاخص‌های اقتصادی، علمی و فناوری تعیین شده در سیاست توسعه اقتصادی، نیازمند ایجاد سیکلی تعاملی و هم‌افزا میان اقتصاد جهانی، توسعه ملی و سیاست خارجی می‌باشد. در سیاست خارجی، برای رسیدن به این امر مهم و حساس شناسایی نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها برای اتخاذ راهبردها و استراتژی‌های مناسب و به‌موقع در جهت کسب منافع ملی و توسعه اقتصادی امری ضروری و لازم است. پرسشی که در این راستا قابل طرح می‌باشد این است که سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل SWOT چگونه بوده و الگوی مطلوب آن چه می‌باشد؟

برنامه‌های بعد از انقلاب

برنامه پنج ساله اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در دوره ۱۳۶۸-۱۳۷۲ با انتخاب راهبرد آزادسازی اقتصادی آغاز شد. هدف اصلی این برنامه این بود که با سرمایه‌گذاری دولت در زمینه بازسازی خسارات جنگ تحمیلی و بهره‌برداری حداکثر از ظرفیت‌های موجود، روند-های منفی اقتصادی حاکم را به نفع ایجاد رشد اقتصادی در کشور تغییر دهد و بستر تداوم رشد در آینده را فراهم نماید. در این جهت، رشد اقتصادی از اساسی‌ترین نیازهای توسعه

ملی به حساب آمد و سیاست‌های اقتصادی مؤثر بر افزایش تولید در دستور کار قرار گرفت. در بین برنامه‌های بعد از انقلاب بیشترین خطای تخمین سرمایه‌گذاری مربوط به برنامه اول توسعه است. فضا و شرایط حاکم بر تدوین برنامه اول توسعه، شرایط اتمام جنگ تحمیلی و اضمحلال بنیان‌های تولید در اثر جنگ و تحریم اقتصادی کشورهای پیشرفته در سالهای جنگ بود که منجر به روند چندین ساله کاهش سرمایه‌گذاری شده بود. متوسط رشد سالانه سرمایه‌گذاری در طول سالهای برنامه اول ۱۳/۳ درصد بوده که از رقم پیش‌بینی شده برنامه که حدود ۱۱/۶ درصد بوده بیشتر است. این مسئله گویای کم برآوردی سرمایه‌گذاری است که البته همچنان رشد اقتصادی مورد نظر برنامه با این افزایش سرمایه‌گذاری محقق نشد که این موضوع نیز دلایل خاص خود را دارد. در این برنامه توزیع سرمایه‌گذاری برای بخش‌های کشاورزی، نفت و گاز، صنایع مصرفی و واسطه‌ای، ساختمان، آب و برق، حمل‌ونقل و سایر خدمات برآورد شده که سرمایه‌گذاری کل از مجموع این سرمایه‌گذاری‌ها حاصل شده است. با مشخص بودن سرمایه‌گذاری کل و سرمایه‌گذاری دولت، سرمایه‌گذاری‌های خصوصی از تفاضل آن دو به صورت پسماند محاسبه شده است. هرچند تابع سرمایه‌گذاری در این برنامه بر مبنای اصل شتاب طراحی شده بود ولی متناسب با شرایط اقتصاد ایران مستقل از بازار پول در نظر گرفته شده بود و به این مفهوم ضمنی است که متغیرهای بازار پولی بر فرآیند سرمایه‌گذاری کشور تأثیری نداشته‌اند.

برنامه دوم توسعه کشور (۱۳۷۴-۱۳۷۸) مطابق اهداف و سیاست‌های اعلام شده در اسناد آن، مبتنی بر آزادسازی اقتصادی و خصوصی‌سازی تهیه گردید. در این برنامه نیز رشد و توسعه اقتصادی از اصلی‌ترین اهداف کشور تلقی شد. سازگاری در برنامه دوم توسعه نسبت به برنامه اول بهتر بود. از لحاظ فنی و تکنیکی، الگوی این برنامه در خصوص سرمایه‌گذاری عبارتند از: سرمایه‌گذاری بخش‌های کشاورزی، صنعت و معدن، نفت و گاز، آب و برق، ساختمان، حمل و نقل، ارتباطات، مستقالات و سایر خدمات که سرمایه‌گذاری کل از مجموع سرمایه‌گذاری بخش‌ها تشکیل شده است. در برنامه دوم توسعه به دلیل بهره‌برداری از ظرفیت‌های بلااستفاده موجود در سالهای برنامه اول، از روند رشد اقتصادی کاسته شد؛ در نتیجه نیل به رشد اقتصادی مطلوب در این برنامه، مستلزم سرمایه‌گذاری در زمینه‌های جدید اقتصادی بود. تشکیل سرمایه در برنامه دوم به دلیل تورم شدید در سالهای اولیه برنامه همراه با کاهش نرخ سود واقعی منجر به کاهش پس‌انداز خصوصی شد و شرایط عدم اطمینان زیادی را برای کاهش روند سرمایه‌گذاری به وجود آورد.

مشکلات ساختاری گریبانگیر دو برنامه اول و دوم توسعه، نگاه اجتماعی به مسائل اقتصادی

در داخل و سیاست تنش‌زدایی در روابط بین‌المللی و بهبود روابط در اوپک و ارائه طرح سازماندهی اقتصاد در سال ۱۳۷۷، منجر به شکل‌گیری سرمشق اصلاح ساختار اقتصادی با رویکرد داخلی در برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳) شد. این برنامه با راهبرد اصلاحات اقتصادی مبتنی بر رویکرد "توسعه اقتصاد رقابتی" از طریق حرکت به سمت آزادسازی نظام اقتصادی همراه با شکل‌گیری نظام جامع تأمین اجتماعی و اصلاحات قانونی و نهادی و لغو انحصارات برای فراهم شدن زمینه‌های مشارکت بخش خصوصی و کاهش تصدیگری دولت طراحی و تدوین گردید. لذا در برنامه چهارم و پنجم توسعه نیز به سیاست‌گذاری کلان توجه ویژه‌ای به‌عمل آمده و برنامه پنج‌ساله چهارم قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در ۱۱ مهر ۱۳۸۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و قانون برنامه پنجم توسعه مشتمل بر ۲۳۵ ماده و ۱۹۲ تبصره در جلسه علنی مورخ پانزدهم دی ماه یکهزار و سیصد و هشتاد و نه مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۹/۱۰/۲۵ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام موافق با مصلحت نظام تشخیص داده شد و در هر دو برنامه. اتخاذ تصمیم در مورد سیاست‌گذاری کلان از جمله مهمترین تصمیم‌گیری‌هاست که اثر مستقیمی بر رشد و توسعه اقتصادی کشور دارد. بدون شک در صورت عدم رشد متناسب سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغال نمی‌تواند به صورت پایداری رشد کند. تصمیم برای سرمایه‌گذاری در یک نظام اقتصادی، موضوع پیچیده‌ای است و مطالعات نظری و آماری نیز پیچیدگی آن را تأیید می‌کنند. همچنین سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی متفاوت بوده و نحوه تخصیص سرمایه در این بخش‌ها به عوامل متفاوتی بسته است. ایران نیز کشوری است که از کمبود سرمایه‌گذاری و تولید رنج برده است و بنابراین نیازمند برآورد دقیق سرمایه‌گذاری جهت تعیین رشد هدف می‌باشد. که در این تحقیق نحوه سیاست‌گذاری در توسعه اقتصادی و ارائه راهکارهای مطلوب مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

ضرورت و اهمیت تحقیق

از مسائل مهمی که در عصر کنونی با وجود جنگ اقتصادی در رشته علوم سیاسی مهم و با اهمیت جلوه می‌نماید سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. زیرا با وجود تحریم‌هایی که بر علیه ایران انجام می‌گیرد لازم است کشور ایران سیاست‌های خاصی اتخاذ نماید تا بتواند بر مشکلات اقتصادی تا حد توان فائق آید. لذا در این تحقیق ارزیابی سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل SWOT و آرایه الگوی مطلوب مفصلاً مورد کنکاش قرار می‌گیرد و همانگونه که مشخص است در هیچ کدام از تحقیقات انجام شده

به طور صریح، مفهوم موضوع پژوهش به طور صریح تبیین نشده و همواره به صورت حاشیه‌ای و کلیشه‌ای به این موضوع اشاره شده است؛ با این تفاسیر در پژوهش حاضر به طور مستند ارزیابی سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل SWOT و آرایه الگوی مطلوب تبیین می‌گردد و تلاش می‌شود به انجام پژوهش در مورد موضوع تحقیق مسائل لازم را تبیین نموده تا در جهت رفع خلاء تحقیقاتی ذکر شده قدم برداشته شود و به این ترتیب، پاسخگوی سوال بسیاری از دانشجویان و پژوهشگران محترم باشیم.

اهداف تحقیق

اهداف کلی

این تحقیق ارزیابی سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل SWOT و آرایه الگوی مطلوب می‌باشد.

اهداف اختصاصی

(۱) ارزیابی سیاست توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل SWOT و آرایه الگوی مطلوب.

(۲) تعیین نقاط ضعف سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل

SWOT.

(۳) تعیین فرصت‌های توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل SWOT.

(۴) تعیین تهدیدات توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل SWOT.

فرضیه‌های تحقیق

امکان تقویت روابط اقتصادی فزاینده با کشورهای عضو بریکس (هند، روسیه، چین، برزیل، آفریقای جنوبی)، کشورهای همسایه و آسیای مرکزی به‌عنوان فرصت‌های نوین توسعه اقتصادی، همچنین امکان افزایش نرخ خطرپذیری سرمایه‌گذاری خارجی و اتهام جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان مرجع تهدیدات منطقه‌ای و محور تروریسم بین‌المللی، از جمله تهدیدات نوین توسعه اقتصادی تلقی شده و نیز وجود منابع بالقوه اقتصادی و ظرفیت‌های مستعد انسانی از جمله نقاط مثبت توسعه اقتصادی محسوب می‌گردد. به‌علاوه فقدان رویکرد سیستمی و عدم اجماع مشترک نخبگان نسبت به راهبردهای توسعه اقتصادی با تأکید بر اقتصاد تک محصولی وابسته به نفت به منزله نقاط ضعف در سیاست توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی به حساب می‌آید و الگوی مطلوب ما در این ارتباط، ترکیبی از رویکرد آرمانگرایی - واقعگرایی و نیز الگوی بومی مبتنی

بر رهیافت تعامل جهانی می‌باشد.

الگوهای توسعه اقتصادی

نزدیک به هفت دهه از زمان ابداع روش داده- ستانده توسط واسیلی لئونتیف می‌گذرد و روش او هنوز در بسیاری از مباحث اقتصادی روز می‌تواند قابل طرح باشد. گرچه در میانه دهه ۱۹۸۰، تحلیل داده- ستانده دیگر به‌عنوان بخشی از جریان اصلی اقتصاد مورد توجه نبود و مقالات داده - ستانده در بعضی از مجلات چاپ نمی‌شدند، امروزه آنها دوباره در تحلیل‌های داده- ستانده احیا شده‌اند. زمینه‌های کاربردی تحلیل داده- ستانده در طول زمان تکامل یافته و بخش‌های تخصصی متعددی را شامل می‌شود که بررسی آنها به طور کامل حتی در یک کتاب هم کار سختی است (اگرچه غیرممکن نیست). به‌طور مثال، در تحلیل داده- ستانده پویا یافتن متخصصی که در زمینه موضوعات متنوع داده - ستانده پویا همچون: ثبات، رشد متعادل، رشد درونی، تغییر فنی، تغییرات ساختاری و بسیاری از موضوعات دیگر مرتبط به تحلیل داده- ستانده، تخصص کامل داشته باشد سخت است. در تحلیل ایستا، موضوعات بسیار متنوع‌تر می‌باشند^۱.

در این گفتار به بررسی الگوهای داده-ستانده می‌پردازیم. از مدل داده- ستانده ایستا شروع می‌کنیم و از آن به‌عنوان پایه‌ای برای الگوی پویا استفاده می‌کنیم، سپس کاربردهای مدل داده ستانده پویا را به‌طور خلاصه توضیح می‌دهیم اما کاربرد خاص آن در رابطه با بیان سرمایه‌گذاری لازم جهت رسیدن به رشد اقتصادی هدف‌گذاری شده را به‌طور مشروح‌تری بیان خواهیم کرد.

الگوی داده-ستانده ایستا

تحلیل داده- ستانده، یک روش نظام‌مند^۲ تعیین‌کننده روابط متقابل^۳ بین بخش‌های متعدد یک نظام اقتصادی پیچیده است. نظام اقتصادی می‌تواند در سطح جهانی، در سطح شهر یا حتی یک بنگاه اقتصادی باشد. اندازه نظام اقتصادی بر این روش تأثیر نمی‌گذارد. از آنجا که اصل اساسی چارچوب داده - ستانده، تحلیل وابستگی بخش‌ها^۴ در یک اقتصاد است، واژه بین بخشی^۵ برای تحلیل داده- ستانده استفاده شده است. (لئونتیف، ۱۹۵۲: ۴۲) یک مدل داده -

1. Los B (2001)

2. systematically

3. interrelationship

4. Industries

5. Inter-industry

ستانده در فرم اصلی از یک سیستم معادلات خطی تشکیل شده است، که در آن هر کدام از معادلات، مبادلات اقتصاد یک بخش را توصیف می‌کند. (میلر و بلیر، ۲۰۱۷)

به بیان ریاضی:

اگر اقتصاد به N بخش تقسیم شده باشد، و X_i ستانده کل بخش i ، X_{ij} فروش بخش i به بخش j ، و Y_i تقاضای کلی و نهایی تولید بخش i باشند، می‌توان نوشت:

$$X_i = X_{i1} + X_{i2} + \dots + X_{in} + Y_i \quad (1)$$

با توجه به تعیین یک ضریب فنی^۱، در معادله (۱)، می‌توان نوشت:

$$X_i = a_{i1} X_1 + a_{i2} X_2 + \dots + a_{in} X_n + Y_i \quad (2)$$

اگر ما معادله را برای تمام N بخش بنویسیم، نتیجه به صورت زیر خواهد بود:

$$\begin{aligned} X_1 &= a_{11} X_1 + a_{12} X_2 + \dots + a_{1n} X_n + Y_1 \\ X_2 &= a_{21} X_1 + a_{22} X_2 + \dots + a_{2n} X_n + Y_2 \\ &\vdots \\ X_n &= a_{n1} X_1 + a_{n2} X_2 + \dots + a_{nn} X_n + Y_n \end{aligned}$$

معادلات برای ایجاد وابستگی آشکار مبادلات بین بخشی در ستانده‌های کلی هر بخش بکار می‌روند. در این معادلات، Y_1, Y_2, \dots, Y_n اعداد، a_{ij} ضرایب داده شده و X_1, X_2, \dots, X_n بر حسب آنها محاسبه می‌شوند. بنابراین، اگر معادلات بالا را بر حسب متغیرهای درون‌زا و برون‌زا مرتب کنیم در آن صورت داریم:

$$\begin{aligned} (I - a_{11}) X_1 - a_{12} X_2 - \dots - a_{1n} X_n &= Y_1 \\ -a_{21} X_1 + (I - a_{22}) X_2 - \dots - a_{2n} X_n &= Y_2 \\ &\vdots \\ -a_{n1} X_1 - a_{n2} X_2 - \dots + (I - a_{nn}) X_n &= Y_n \end{aligned}$$

و فرم خلاصه شده معادلات بالا که برای X حل شده را می‌توان به صورت زیر نوشت:

$$X = AX + Y \quad (3)$$

$$X = (I - A)^{-1} Y \quad (4)$$

^۱. $a_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_j}$ یا $x_{ij} = a_{ij} x_j$

معادله (۴) به ما کمک می‌کند تا ستانده بخشی، اثرات مستقیم و غیرمستقیم تغییر در تقاضای نهایی بر ستانده را محاسبه کنیم. تأثیر مستقیم، خریدهای مستقیم یک بخش داده شده از بقیه بخش‌ها در بخش پردازش برای تولید هر واحد از آن بخش را نشان می‌دهد. اما افزایش کلی ستانده را در نتیجه افزایش فروش در تقاضای نهایی نشان نمی‌دهد. افزایش در تقاضای نهایی برای محصولات یک بخش بطور مستقیم و غیر مستقیم بر روی ستانده نه تنها آن بخش بلکه بخش‌های دیگر مؤثر خواهد بود. افزایش در ستانده ناشی از افزایش تقاضای نهایی بر اساس رابطه (۲-۳) لازمه‌اش شرط اساسی مثبت بودن همه عناصر ماتریس معکوس لئونتیف است. نتایج ریاضی این شرایط که توسط هاوکینز و سیمون ارائه شده برای مطرح شدن در این تحقیق بسیار پیچیده است، اما معنی آن می‌تواند بسیار مشخص باشد. اساساً، شرایط هاوکینز-سیمون تضمین می‌کند که برای مدل داده-ستانده ایستا، همواره $(I - A)^{-1} \geq 0$ برقرار است و استفاده از مدل هیچگاه موجب نمی‌شود که در اثر افزایش تقاضای نهایی تولید بخشی کاهش یابد.

از آنجا که یک جدول از ضرایب مستقیم و غیرمستقیم بدست آمده‌اند، مدل داده-ستانده را می‌توان برای تنوعی از اهداف تحلیلی مورد استفاده قرار داد.

مدل ایستا، وابستگی متقابل بخش‌های مجزای اقتصاد ملی را در شرایط معینی توسط ضرایب ساختاری، a_{ij} توضیح می‌دهد. این ضرایب داده شده نه تنها ذخیره سرمایه لازم اقتصاد را منعکس نمی‌کنند؛ بلکه آنها نمی‌توانند میزان ستانده جاری که به صورت مستقیم برای برآورد سرمایه لازم تمام بخش‌های مختلف آن به‌عنوان افزوده‌های سرمایه ثابت که شامل: ساخت انواع مختلف تجهیزات، یا افزایش موجودی مواد خام، کالاهای در حال پردازش و غیره هستند، را نشان دهند. چنین امری زمانی ممکن است که ذخیره سرمایه لازم تمام بخش‌های اقتصادی همواره با نیازهای جاری^۱ آنها در قالب مدل داده-ستانده پویا، در ساختار مدل قرار گرفته باشند. (لئونتیف، ۲۰۱۵) مدل داده-ستانده پویا در مبادلات بین بخشی نه تنها نیاز به نهاده واسطه و اولیه جاری، بلکه میزان سرمایه مورد نیاز را نیز نشان می‌دهد.

پیشینه تحقیق

رضایی (۱۳۸۲) پروژه‌ای با عنوان "شکل‌گیری منطقه آسیای جنوب غربی" در مجمع تشخیص مصلحت نظام توسط آقای دکتر محسن رضایی و جمعی از پژوهشگران انجام شده و شرح آن

^۱. Flow Requirements

در قالب کتابی به نام "ایران منطقه‌ای" در سال ۱۳۸۲ توسط سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح به چاپ رسیده است سؤال تحقیق: چگونه ایران می‌تواند در آسیای جنوب غربی به محور قدرتمند و هژمون منطقه آسیای جنوب غربی تبدیل شود؟ نتیجه تحقیق عبارتست از: الف) ایران منطقه‌ای به دلیل نقش تمدنی، ایرانی و اسلامی و فرهنگی و اقتصادی و ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک و نقشی که در کل این حوزه‌های تعامل (آسیای مرکزی و قفقاز، خلیج فارس، شبه قاره، خاورمیانه) دارد، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای تشکیل منطقه آسیای غربی است. ب) اگر ایران بتواند توانایی‌های لازم داخلی از لحاظ توسعه یافتگی و اقتدار و دیپلماسی فعال و مؤثر را برای خود فراهم سازد، این امکان را دارد که به قدرت برتر منطقه‌ای تبدیل شود. ج) در صورت توان بلوک‌سازی از سوی ایران در منطقه آسیای جنوب غربی، به شرط استحکام داخلی و کارآمدی دولت، ایران به قدرت برتر منطقه‌ای دست خواهد یافت. دهقانی (۱۳۸۹) پژوهشی با عنوان "چارچوبی مفهومی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران" توسط دکتر سید جلال دهقانی فیروزآبادی به نگرش درآمده است که توسط دانشگاه آزاد اسلامی در سال ۱۳۸۹ در قالب یک کتاب به چاپ رسیده است.

نتایج این مقاله عبارتند از: ارایه چارچوب نظری و مفهومی برای تعریف معیارها و ملاک‌های ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. ملاک‌های موفقیت در تأمین منافع ملی، غلبه بر موانع و محذورات ساختاری خارجی و برخورداری از الزامات و ویژگی‌های سیاست خارجی مطلوب، سه معیار و ملاک کلی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران معرفی شده است.

جوادی و چابکی (۱۳۸۹) مقاله دیگری با عنوان "هویت و شاخص‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران" توسط محمد جعفر جوادی ارجمند و ام‌البنین چابکی به نگارش درآمده است.

مقاله فوق در فصلنامه سیاست دانشکده حقوق و علوم سیاسی (دوره ۴۰، شماره ۱، بهار ۱۳۸۹) به چاپ رسیده است. سؤال اصلی مقاله: عمده‌ترین شاخص سیاست خارجی ایران کدام است و تحت تأثیر مؤلفه هویتی "امنیت‌گرایی" قرار دارد. مقاله ابتدا دیدگاه ساختارگرایی در روابط بین‌الملل و سیاست خارجی در جمهوری اسلامی ایران مورد بحث قرار گرفته است. هدف اصلی این مقاله تدوین راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه آسیای جنوب غربی به‌منظور دستیابی به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴ است. سؤال اصلی این مقاله این است که "راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دستیابی به اهداف

چشم انداز ۱۴۰۴ در منطقه آسیای جنوب غربی کدامند؟" بر اساس تدوین راهبردهای سیاست خارجی طی فرآیند علمی و با استفاده از روش دیوید (SWOT) صورت می‌پذیرد.

در عین حال، چون این پژوهش با استفاده از اسناد و مدارک موجود، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه آسیای جنوب غربی را مورد بررسی قرار داده، محقق از روش موردی-زمینه‌ای استفاده نموده است. پس از بررسی سیاست خارجی ایران در منطقه، با تهیه پرسش‌نامه و جمع‌آوری داده‌ها و با استفاده از روش دیوید (SWOT)، راهبردهایی برای دستیابی ایران به چشم‌انداز ترسیم شده در سند ملی ۱۴۰۴ تدوین و ارایه شده است.

جامعه آماری در این پژوهش عبارتند از: خبرگان و صاحب‌نظران مجرب وزارت امور خارجه و مراکز علمی-پژوهشی که حداقل از ۱۰ سال تجربه کار برخوردارند و متخصص در زمینه سیاست خارجی و روابط بین‌المللی بوده و با منطقه مورد مطالعه آشنایی کافی داشته و دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و دکتری هستند. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است. با توجه به آماری تقریبی ۲۰۰ نفری و بر اساس فرمول کوکران با خطای ۱٪ تعداد جامعه نمونه ۶۴ نفر تعیین شده است.

اطلاعات مورد نیاز از روش‌های میدانی و کتابخانه تخصصی و با استفاده از ابزارهای پرسشنامه و اسناد و مدارک دست اول گردآوری شده است.

این مقاله، راهبردهای کلان سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دستیابی به اهداف چشم‌انداز را با نگاه راهبردی تدوین و ارایه نموده است. رویکرد کلی سیاست خارجی که تعیین کننده جایگاه ایران در منطقه و جهان آینده خواهد بود، اهمیت زیادی دارد که این پژوهش در یک نگرش کلان با استفاده از یکی از روش‌های کاربردی در مطالعات راهبردی، این موضوع را مورد توجه قرار داده است. در واقع، پژوهش‌های زیادی در خصوص سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در افق چشم‌انداز انجام شده، اما هیچ یک به تدوین راهبرد برای سیاست خارجی، به‌ویژه با استفاده از روش دیوید (SWOT) نپرداخته‌اند. بنابراین، نوآوری این مقاله در نگرش راهبردی به مقوله سیاست خارجی و تلفیق حوزه مدیریت راهبردی با حوزه سیاست خارجی و کاربرد روش (SWOT) در حوزه پژوهش‌های سیاست خارجی است که تاکنون کمتر مورد توجه پژوهشگران این حوزه بوده است.

اکرمی‌نیا (۱۳۹۲) پژوهشی با عنوان راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دستیابی به اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴ انجام داده است. در این پژوهش به بررسی قوت‌ها، ضعف‌ها، تهدیدها و فرصت‌های پیش‌روی سیاست خارجی جمهوری اسلامی برای رسیدن به

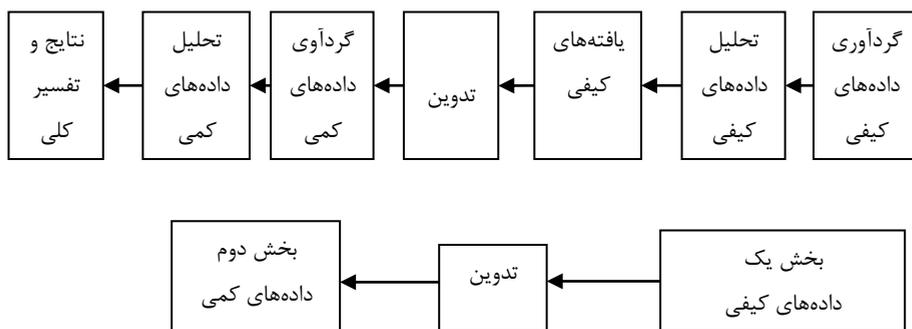
اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴ پرداخته است. مدل استفاده شده در این تحقیق مدل سوات است و پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها به این نتیجه رسیده است که ایران برای دستیابی به اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴ در منطقه آسیای جنوب غربی می‌بایست رویکردی رقابتی، محافظه‌کارانه و تعاملی با حداکثر بهره‌برداری از فرصت‌ها اتخاذ نماید. ضعف‌های محیط داخلی را از بین ببرد و تهدیدات محیط خارجی را خنثی کند و با نقاط قوت، نقاط ضعف را پوشش دهد.

محمد علی مولایی و علی دهقانی (۱۳۹۰) به ارزیابی تأثیر هزینه‌های تحقیق و توسعه بر سهم بازار در بخش صنعت ایران (رویکرد غیرخطی LSTAR) پرداختند. آنها با استفاده از داده‌های مربوط به کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر با کد دو رقمی، طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۷۴ و با رویکرد غیر خطی به بررسی تأثیر هزینه‌های تحقیق و توسعه بر سهم بازار در صنایع ایران پرداختند. نتایج مطالعه آنها ارتباط مستقیم و غیرخطی بین هزینه‌های تحقیق و توسعه و سهم بازار را در بخش صنعت ایران تأیید می‌نماید. تشویق و حمایت دولت از فعالیت‌های تحقیق و توسعه بخش صنعت، به منظور ارتقاء سهم بازار بنگاه‌ها، مهم‌ترین توصیه سیاستی مطالعه آنها می‌باشد.

روش پژوهش

روش پژوهش از حیث محیط کتابخانه‌ای- میدانی، از نظر هدف کاربردی، از نظر زمان گردآوری داده‌ها مقطعی، از نظر روش اجرای پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی و علی است. در این پژوهش با توجه به هدف و ماهیت پژوهش از روش پژوهش ترکیبی یا آمیخته از طریق تلفیق روش‌های کیفی و کمی استفاده شده است. همچنین با توجه به هدف اصلی پژوهش، به منظور بررسی عمیق و شناخت بیشتر موضوع در زمینه چابکی سازمان، علاوه بر مبانی نظری از نظر خواهی برای درک بیشتر استفاده شده است، سپس از رویکردهای کمی برای تأیید نتایج کیفی بهره برده می‌شود. مطالعه به روش‌های آمیخته، مستلزم گردآوری و تحلیل داده‌های کمی و کیفی است که در آن داده‌ها به صورت همزمان یا متوالی گردآوری می‌شوند. نظر به لزوم انجام پژوهش به روش کیفی قبل از روش کمی، در این پژوهش از طرح اکتشافی متوالی و مدل تدوین طبقه‌بندی به‌عنوان یکی از راهبردهای پژوهش در روش‌های آمیخته استفاده می‌شود.

مراحل انجام پژوهش با طرح برگرفته از دیدگاه کرسول و پلانوکلاک (۲۰۱۱)، در سه مرحله، بررسی ادبیات، مطالعه کیفی و مطالعه کمی انجام گرفته است که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرد. (شکل ۱)

شکل ۱- مراحل انجام پژوهش طرح اکتشافی (کرسول و پلانوکلاک، ۲۰۱۱)

لذا، روش تحقیق براساس روش جمع‌آوری اطلاعات از نوع توصیفی و از نظر ماهیت اجرایی تحقیق کاربردی است. محقق ابتدا از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، روزنامه‌ها، سایت‌ها و مجلات، پرسشنامه و مصاحبه اقدام به جمع‌آوری اسناد مربوطه کرده و سپس بر اساس مدل SWOT نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران را تجزیه و تحلیل می‌نماید و به ارایه الگوی مطلوب سیاست توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی می‌پردازد.

بررسی ادبیات پژوهش

در این مرحله مبانی نظری و مطالعات و پیشینه مرتبط با موضوع بررسی، تحلیل و با رویکردی سیستمی تنظیم و تدوین شد.

مطالعه کیفی

در این مرحله به دنبال دستیابی به توصیف عمیق و غنی از تجارب و ادراک شرکت‌کنندگان نسبت به عامل سیاست توسعه اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است.

بخش کیفی

جامعه آماری در بخش کیفی

جامعه آماری بخش کیفی پژوهش شامل خبرگان دانشگاهی و مدیران ارشد سازمان‌های فعال در توسعه اقتصادی می‌باشند. خبرگان افرادی هستند که از نظر آگاهی و اطلاعات در زمینه اقتصاد برجسته بوده، بتوانند اطلاعات دقیقی در این زمینه ارائه دهند و در فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی حوزه پژوهش حضور داشته‌اند.

حجم نمونه و روش نمونه‌گیری در بخش کیفی

در این پژوهش حداقل ۱۰ نفر با استفاده از اصل اشباع به‌عنوان نظردهنده در نظر گرفته

می‌شود، یعنی تا خبره‌ای که هیچ شاخص دیگری به عوامل تشکیل دهنده چابکی سازمان و عوامل مؤثر بر آن شناسایی نشود.

مشخصات خبرگان عبارت بود از شش نفر از اساتید دانشگاهی با مرتبه علمی (استادیاری ۵ نفر و دانشجویی ۱ نفر) که در زمینه سیاست اقتصادی دارای مقاله یا پژوهش بودند و نه نفر نیز از خبرگان دانشگاه قم که از مدیران ارشد دارای حداقل مدرک کارشناسی، آشنا به مفهوم سیاست اقتصادی و حداقل ۵ سال سابقه فعالیت در این دانشگاه بودند. انتخاب شدند.

بخش کمی

جامعه آماری در بخش کمی

جامعه آماری پژوهش حاضر در بخش کمی عبارت است از کلیه مدیران و کارشناسان شاغل در دانشگاه قم می‌باشد.

حجم نمونه و روش نمونه‌گیری در بخش کمی

برای تعیین حجم نمونه بخش کمی در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده می‌شود. شرایط انتخاب نمونه آماری به شرح زیر است:

۱- دارا بودن مدرک کارشناسی یا بالاتر

۲- آشنایی با مفهوم سیاست اقتصادی

۳- سابقه کاری در دانشگاه حداقل ۵ سال

۴- دارا بودن سابقه مدیریت یا سرپرستی

بر این اساس نمونه آماری حدود ۱۰۰ نفر می‌باشد.

گردآوری داده در بخش کمی

در این پژوهش به منظور گردآوری اطلاعات از روش‌های زیر استفاده می‌شود:

مطالعات کتابخانه‌ای: به منظور شناخت و توسعه مدل مفهومی پژوهش، متون موجود در زمینه سیاست اقتصادی بررسی مقالات علمی موجود در این زمینه از روش کتابخانه‌ای (شامل کتاب‌ها، پایگاه‌های معتبر علمی و پایان‌نامه‌های دانشگاهی) استفاده شده است.

پرسشنامه: به منظور گردآوری داده‌های موردنیاز پژوهش و تعیین صحت و سقم آنها در بخش کمی، علاوه بر پرسش‌نامه‌های استاندارد ذکر شده در تعاریف عملیاتی، پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته، برگرفته از کدهای حاصل از مصاحبه تنظیم گردید. این پرسشنامه شامل سؤالات بسته پاسخ با طیف لیکرت پنج‌گانه در خصوص شناسایی مولفه‌های سیاست توسعه اقتصادی و عوامل مؤثر بر آن می‌باشد که با نظرسنجی از افراد نمونه، تکمیل می‌شود. روایی پرسشنامه

شامل روایی صوری، محتوا و روایی سازه است و اعتبار آن با ضریب آلفای کرونباخ و ضریب پایایی ترکیبی اندازه گیری می شود.

گویه های پرسش نامه های این پژوهش شامل دو قسمت است:

الف) گویه های عمومی: در سؤال های عمومی هدف کسب اطلاعات کلی و جمعیت شناختی پاسخگویان است. این قسمت شامل پنج سؤال است و مواردی مانند جنسیت، سن، تحصیلات، رشته تحصیلی و سابقه کار مطرح شده اند.

ب) پرسشنامه های سیاست اقتصادی، تثبیت جایگاه اقتصادی خود در ساختار جهانی، تجارت خارجی مهمترین عامل توسعه اقتصادی، توجه به اقتصادی درونزا و متمرکز بر زنجیره های تولید و مانند آنها.

البته باید توجه داشت که پیش تست آلفای کرونباخ بر روی ۳۰ آزمودنی جداگانه انجام شد و بعد از اینکه دریافتیم همبستگی درونی سؤالات مناسب است، پرسشنامه نهایی برای سایر آزمودنی ها توزیع شد.

روایی - اعتبار

محاسبه روایی به طرق مختلف صورت می گیرد که عبارت اند از:

روایی ظاهری ۱: در این پژوهش روایی ظاهری بررسی و پرسشنامه نهایی به دور از ایرادات ویرایشی، شکلی، املائی و ... به کمک پژوهش گر، چند نفر از اعضای نمونه، استاد راهنما و مشاور تدوین گردید.

روایی محتوایی ۲: این نوع از روایی در قالب یک روش دلفی کمک می کند تا محتوای پرسشنامه اصلاح و سؤالات اضافی حذف شود. برای بررسی روایی محتوایی از فرم های CVR و CVI (آزمون لاوشه) استفاده می شود. باید توجه داشت که بررسی روایی محتوایی قبل از توزیع پرسشنامه و از طریق خبرگان (اعضای نظر دهنده، اساتید راهنما و مشاور، افراد متخصص در این حوزه، چند نفر آزمودنی ها و...) صورت می گیرد. بر اساس این نوع از روایی هیچ سؤالی نیاز به حذف شدن نداشت و برخی سؤالات اصلاح شد.

روایی سازه ۳: بررسی روایی سازه توسط تکنیکی به نام تحلیل عاملی تأییدی انجام می شود و از دو قسمت روایی همگرا و واگرا تشکیل شده است. باید توجه داشت که این نوع از روایی

¹Faced Validity

²Content Validity

³Construct Validity

بعد از جمع‌آوری داده‌ها بررسی می‌شود و برای این منظور از نرم‌افزارهای مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده می‌شود.

آزمون‌های روایی همگرا (تأییدی): آزمودن‌هایی که برای سنجش روایی همگرا به کار می‌رود عبارت‌اند از: ۱. همه بارهای عاملی معنادار باشد؛ ۲. بارهای عاملی بالای ۰/۵ باشد و بهتر اینکه بالای ۰/۷ باشد؛ ۳. AVE (میانگین واریانس استخراج شده) بزرگ‌تر از ۰/۵ باشد؛ ۴. پایایی ترکیبی بزرگ‌تر از میانگین واریانس استخراج شده باشد.

تست روایی واگرا (تشخیصی)

آزمون فورنل و لارکر: طبق این معیار، یک متغیر پنهان در مقایسه با سایر متغیرهای پنهان، باید پراکندگی بیشتری را در بین مشاهده‌پذیرهای خود داشته باشد. جذر میانگین واریانس استخراج شده هر متغیر پنهان باید بیشتر از حداکثر همبستگی آن متغیر با دیگر متغیرهای پنهان مدل باشد. این آزمون روایی تشخیص را در سطح متغیرهای پنهان می‌سنجد.

قابلیت پایایی - اعتماد

نظر به اینکه پرسش‌نامه به صورت طیف لیکرت طراحی شده و از نوع نگرش‌سنج می‌باشد، به همین جهت مناسب‌ترین روش برای محاسبه اعتبار، ضریب آلفای کرونباخ^۱ است. مقادیر آلفای کرونباخ مولفه‌های پژوهش که برای بررسی پایایی ابزار اندازه‌گیری برای پیش‌آزمون (N=۳۰) و همین‌طور برای پایایی نهایی (N=۳۰۰) به دست آمد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در بخش کمی با توجه به سؤال‌های پژوهش از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است.

آمار توصیفی

برای توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی که داده‌های آن از پرسش‌نامه به دست می‌آید از درصد، فراوانی، جداول، اشکال و نمودار استفاده می‌شود و همچنین به منظور توصیف مؤلفه‌های شناسایی شده، از میانگین و انحراف معیار برای هر یک از متغیرها ارائه می‌گردد.

آمار استنباطی

در بخش استنباطی آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS صورت می‌پذیرد. نتایج این نرم‌افزار در قالب روش مدل‌سازی معادلات ساختاری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

^۱Cronbach Alpha Method

این روش بهترین ابزار برای تحلیل پژوهش‌هایی است که در آنها متغیرهای آشکار (سؤال‌ها) دارای خطای اندازه‌گیری هستند و همچنین روابط بین متغیرهای پنهان پیچیده است. با استفاده از این روش می‌توان از یک سو دقت شاخص‌ها و یا متغیرهای قابل مشاهده را اندازه گرفت و از سوی دیگر روابط علی بین متغیرهای نهفته و میزان واریانس تبیین شده را بررسی کرد (کلانتری، ۱۳۸۸).

همچنین در این پژوهش از آزمون‌های آمار استنباطی دیگر نظیر تحلیل عاملی اکتشافی و آزمون تی تک‌نمونه‌ای نیز بهره گرفته خواهد شد. در ادامه به تشریح هر یک از این آزمون‌ها پرداخته می‌شود.

تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی

در تحلیل عاملی اکتشافی، داده‌های تجربی با هدف کشف و آشکارسازی ویژگی‌های خاص و روابط مورد علاقه آنها بدون آنکه مدل معینی بر داده‌ها تحمیل شود، جستجو می‌شوند؛ اما در تحلیل عاملی تأییدی، پژوهشگر به دنبال تهیه مدلی است که فرض می‌شود داده‌های تجربی را بر پایه چند پارامتر نسبتاً اندک، توصیف یا تبیین می‌کند. این مدل نیز مبتنی بر اطلاعات پیش تجربی درباره ساختار داده‌هاست.

آزمون تی تک نمونه‌ای

با توجه به اینکه در این پژوهش به دنبال بررسی وضعیت مؤلفه‌های چابکی سازمان و عوامل موثر بر آنها در شرکت‌های صنایع تولیدات فلزی شهرک صنعتی کاوه هستیم آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده می‌شود.

مدل ساختاری - تفسیری

مدل‌یابی ساختاری - تفسیری دارای مزایایی است:

- ۱- درک این روش برای کاربران مختلف در گروه‌های میان‌رشته‌ای آسان است. ۲- توانایی اداره ارتباطات بسیار زیاد متغیرها در سیستم‌های پیچیده را دارد. ۳- نگرشی جامع از سیستم ارائه می‌دهد. ۴- ابزاری برای یکپارچه کردن ادراک‌های مختلف است. (ابراهیم‌زاده پزشکی، ۱۳۹۳) از طرف دیگر این روش محدودیت‌هایی نیز دارد، از جمله اینکه شناسایی ارتباط بین متغیرها معمولاً به اطلاعات و آشنایی تصمیم‌گیرنده با شرکت مورد مطالعه بستگی دارد. بنابراین قضاوت‌های افراد می‌تواند روی نتیجه نهایی تأثیرگذار باشد. (کرباسیان و همکاران، ۱۳۹۰)

تحلیل سوات یا ماتریس

سوات ابزاری است که به‌طور گسترده در تجزیه و تحلیل محیط‌های داخلی و خارجی استفاده

می‌شود. به‌منظور دستیابی به نگرش سیستماتیک و حمایت برای موقعیت‌های تصمیم‌گیری استراتژیک مهم‌ترین عوامل داخلی و خارجی برای آینده سازمان به‌عنوان عوامل استراتژیک ارجاع داده می‌شوند. این تجزیه و تحلیل ابزاری است برای شرکت‌ها تا اینکه صنعت را ارزیابی کنند و استراتژی‌هایی را توسعه دهند و رقابتی باقی بمانند. در این تحلیل ابتدا عوامل داخلی و خارجی شناسائی شده است؛ پس از مشخص شدن تمامی نقاط ضعف و قوت و تهدیدها و فرصت‌ها، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی تشکیل می‌شود و هر دسته از نقاط ضعف و قوت در ماتریس مربوطه تجزیه و تحلیل می‌شوند. پس از مشخص شدن و نمره‌دهی عوامل درونی و بیرونی، این عوامل در جدول ماتریس استراتژی‌ها قرار می‌گیرند؛ سپس استراتژی‌های اتخاذ شده نمره‌دهی شده و اولویت اجرای هر کدام مشخص می‌شود. (دیوید، ۱۳۹۵)

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

تبیین رویکرد ارزیابی سیاست اقتصادی

جهت تبیین استراتژی‌های مطلوب در ابتدا اقدام به توزیع پرسشنامه و شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی برای ارزیابی سیاست اقتصادی گردید. در ادامه پرسشنامه‌ای تدوین شد تا شاخص‌های تعیین شده توسط خبرگان مورد بررسی و بازبینی قرار داده شود. جهت تأیید شاخص‌های اولیه از آزمون دوجمله‌ای استفاده شده است که نتایج آن در ادامه بیان می‌شود:

نتایج آزمون دوجمله‌ای در جدول شماره (۱) آمده است. برای تمامی شاخص‌های شناسایی شده برای نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید در ارزیابی سیاست اقتصادی، با توجه به سطح معناداری که پایین‌تر از ۰/۰۵ است، بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که از نظر خبرگان متغیرهای ذکر شده مورد تأیید قرار می‌گیرد. در قسمت نسبت مشاهده شده برای متغیرها تأیید شده مقدار محاسبه شده برای گروه دوم (افرادی که گزینه‌های ۴ و ۵ را انتخاب کرده‌اند) بالاتر از نسبت مشاهده شده برای گروه یک (افرادی که گزینه‌های ۱ تا ۳ را انتخاب کرده‌اند) می‌باشد.

بررسی ماتریس ارزیابی عامل داخلی و خارجی

بررسی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)

نتایج به دست آمده از نظرسنجی از خبرگان در ارتباط با عوامل درونی سازمان (نقاط قوت و ضعف داخلی) در جدول شماره ۲ بیان شده است.

تعیین نقاط قوت سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران براساس مدل SWOT

جدول ۱. آزمون دوجمله‌ای شاخص‌های شناسایی شده برای ارزیابی سیاست اقتصادی

شاخص‌ها	طبقه	N	نسبت مشاهده شده	نسبت مشاهده آزمون	سطح معناداری
نقاط قوت	تئیت جایگاه اقتصادی خود در ساختار جهانی	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲
		گروه ۲	۳>	۴	۸/۰۰
		کل	۷	۸/۰۰	
	تجارت خارجی بهترین عمل توسعه اقتصادی	گروه ۱	۳<	۸	۰/۰۱۹
		گروه ۲	۳>	۶	۰/۰۱۹
		کل	۷	۸/۰۰	
	بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و امکانات موجود در خارج از مرزها	گروه ۱	۳<	۸	۰/۰۱۹
		گروه ۲	۳>	۶	۰/۰۱۹
		کل	۷	۸/۰۰	
	توجه به دانش بنیان و مشارکت مردمی و متخصصین	گروه ۱	۳<	۸	۰/۰۱۹
		گروه ۲	۳>	۶	۰/۰۱۹
		کل	۷	۸/۰۰	
توجه به اقتصادی درون‌زا و متمرکز بر زنجیره‌های تولید	گروه ۱	۳<	۸	۰/۰۱۹	
	گروه ۲	۳>	۶	۰/۰۱۹	
	کل	۷	۸/۰۰		
نقاط ضعف	فقدان رویکرد سیستمی و عدم اجماع مشترک نخبگان نسبت به راهبردهای توسعه اقتصادی یا ناکید بر اقتصاد تک محصولی وابسته به نفت	گروه ۱	۳<	۸	۰/۰۱۹
		گروه ۲	۳>	۶	۰/۰۱۹
		کل	۷	۸/۰۰	
	عدم توجه به برنامه‌ریزی در راستای توسعه پایدار	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲
		گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰
		کل	۷	۸/۰۰	
	عدم بهره‌گیری از متخصصین و رابطه‌گرایی پیمان گروهی برای رسیدن به منافع شخصی نه منافع اجتماعی	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲
		گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰
		کل	۷	۸/۰۰	
	انگاد و وابسته‌شدن به ساختارهای متمرکز بین‌المللی و جهانی	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲
		گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰
		کل	۷	۸/۰۰	
وابستگی به دانش و فناوری کشورهای غربی	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲	
	گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰	
	کل	۷	۸/۰۰		
فرصت‌های محیطی	اجرای سیاست‌های برنامه‌های مختلف توسعه اقتصادی	گروه ۱	۳<	۸	۰/۰۱۹
		گروه ۲	۳>	۶	۰/۰۱۹
		کل	۷	۸/۰۰	
	دستیابی به اهداف و اجرای استراتژی آمادسازی عملیاتی، منابع، طرح‌ها و پروژه‌ها برای اجرای استراتژی	گروه ۱	۳<	۸	۰/۰۱۹
		گروه ۲	۳>	۶	۰/۰۱۹
		کل	۷	۸/۰۰	
	تقویت روابط اقتصادی فزاینده با کشورهای عضو بریکس (هند، روسیه، چین، برزیل، آفریقای جنوبی)	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲
		گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰
		کل	۷	۸/۰۰	
	ساختارسازی منطقه‌ای در مقابل نظام‌های جهانی	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲
		گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰
		کل	۷	۸/۰۰	
افزایش صادرات و کم کردن واردات	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲	
	گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰	
	کل	۷	۸/۰۰		
تهدیدهای محیطی	وابسته‌شدن درآمد کشور به صادرات نفت	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲
		گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰
		کل	۷	۸/۰۰	
	فقدان مهندسی در تعاملات اقتصادی	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲
		گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰
		کل	۷	۸/۰۰	
	آسیب‌های درونی سیستم‌های اقتصادی	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲
		گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰
		کل	۷	۸/۰۰	
	افزایش نرخ خطرپذیری سرمایه‌گذاری خارجی و اتهام جمهوری اسلامی ایران به عنوان مرجع تهدیدات منطقه‌ای و محور تروریسم بین‌المللی	گروه ۱	۳<	۸	۰/۰۱۹
		گروه ۲	۳>	۶	۰/۰۱۹
		کل	۷	۸/۰۰	
وابستگی کشور به کالاهای حیاتی و استراتژیک خارجی	گروه ۱	۳<	-	۰/۰۰۲	
	گروه ۲	۳>	۷	۸/۰۰	
	کل	۷	۸/۰۰		

جدول ۲. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی

نقاط قوت			
نمره نهایی	نمره	ضریب	
۰.۱۰۲۵	۳.۲۱	۱۰.۲۵	تثبیت جایگاه اقتصادی خود در ساختار جهانی
۰.۱۰۶۵	۳.۵۷۱۴۲۹	۱۰.۶۵	تجارت خارجی مهمترین عامل توسعه اقتصادی
۰.۱۰۳۴	۳.۷۱۴۲۸۶	۱۰.۳۴	بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و امکانات موجود در خارج از مرزها
۰.۱۰۵	۳.۵۷۱۴۲۹	۱۰.۵	توجه به دانش بنیان و مشارکت مردمی و متخصصین
۰.۱۰۶۵	۴.۱۴۲۸۵۷	۱۰.۶۵	توجه به اقتصادی درون‌زا و متمرکز بر زنجیره‌های تولید
نقاط ضعف			
نمره نهایی	نمره	ضریب	
			فقدان رویکرد سیستمی و عدم اجماع مشترک نخبگان نسبت به راهبردهای توسعه اقتصادی با تاکید بر اقتصاد تک محصولی وابسته به نفت
۰.۰۹۶۵	۴.۱۴۲۸۵۷	۹.۶۵	عدم توجه به برنامه‌ریزی در راستای توسعه پایدار
۰.۰۹۵۲	۴.۸۵۷۱۴۳	۹.۵۲	عدم بهره‌گیری از متخصصین و رابطه‌گرایی بودن گروهی برای رسیدن به منفعت شخصی نه منفعت اجتماعی
۰.۰۹۲۴	۴.۱۴۲۸۵۷	۹.۲۴	اتکا و وابسته‌شدن به ساختارهای متمرکز بین‌المللی و جهانی
۰.۰۹۶۵	۳.۷۱۴۲۸۶	۹.۶۵	وابستگی به دانش و فناوری کشورهای غربی
۰.۰۹۵۵	۴	۹.۵۵	
جمع نهایی			
۳.۹		۱	

با توجه به نمرات فوق، باید چنین بیان کرد که در ماتریس ارزیابی عوامل داخلی، هیچگاه مجموع نمره‌های نهایی بیشتر از چهار نخواهند شد، همچنین این مجموع هرگز کمتر از یک نخواهد بود. میانگین ۴ و ۱ عدد ۲/۵ می‌باشد. اگر مجموع نمرات نهایی کمتر از ۲/۵ باشد، به معنی ضعف عوامل داخلی است و هر چه این عدد به ۱ نزدیکتر شود میزان این ضعف حادثر خواهد بود. اگر این عدد بیشتر از ۲/۵ باشد و هر چه به ۴ نزدیکتر باشد قوت عوامل داخلی بررسی ماتریس بیشتر است.

بررسی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)

در این مرحله، روال انجام شده در مرحله قبل برای عوامل درونی راه برای فرصت‌ها و تهدیدات بیرونی تکرار می‌کنیم، نتایج حاصل از تکمیل پرسش‌نامه‌ها توسط خبرگان در جدول شماره ۳ آمده است. همان‌طور که در مورد عوامل داخلی عنوان شد، انتظار می‌رود در ماتریس ارزیابی عوامل خارجی نیز، مجموع نمره‌های نهایی عددی بین یک تا چهار باشد و اگر مجموع نمرات نهایی کمتر از ۲/۵ باشد به معنی واکنش ضعیف نسبت به عوامل خارجی است و هر چه این عدد به یک نزدیکتر شود واکنش ضعیف حادثر خواهد بود. اگر این عدد بیش از ۲/۵ باشد و هر چه به ۴ نزدیکتر شود واکنش بسیار عالی نسبت به عوامل خارجی است. عدد بدست آمده از جدول فوق ۳/۰۷ نشان دهنده آن است که سازمان مورد بررسی در برابر عوامل ایجاد کننده فرصت و تهدید واکنش خوبی داشته است.

جدول ۳. ماتریس ارزیابی عوامل خارجی

نمره نهایی	نمره	ضریب	فرصت‌های محیطی	
۰.۱۰۳۶	۲.۵۷۱۴۲۹	۱۰.۳۶	اجرای سیاست‌های برنامه‌های مختلف توسعه اقتصادی	۱
۰.۰۹۱۴	۲.۸۵۷۱۴۳	۹.۱۴	دستیابی به اهداف و اجرای استراتژی آماده‌سازی عملیاتی، منابع، طرح‌ها و پروژه‌ها برای اجرای استراتژی	۲
۰.۰۹۱۵	۲.۵۷۱۴۲۹	۹.۱۵	تقویت روابط اقتصادی فزاینده با کشورهای عضو بریکس (هند، روسیه، چین، برزیل، آفریقای جنوبی)	۳
۰.۰۹۶۵	۳.۵۷۱۴۲۹	۹.۶۵	ساختارسازی منطقه‌ای در مقابل نظام‌های جهانی	۴
۰.۰۹۶۸	۱.۷۱۴۲۸۶	۹.۶۸	افزایش صادرات و کم کردن وادرات	۵
تهدیدهای محیطی				
		۱۰.۶۵	وابسته‌شدن درآمد کشور به صادرات نفت	۱
۰.۱۰۶۵	۳.۷۱۴۲۸۶			
۰.۱۰۵۵	۳.۸۵۷۱۴۳	۱۰.۵۵	فقدان مهندسی در تعاملات اقتصادی	۲
۰.۱۰۰۶	۳.۵۷۱۴۲۹	۱۰.۰۶	آسیب‌های درونی سیستم‌های اقتصادی	۳
۰.۱۰۶۷	۳.۵۷۱۴۲۹	۱۰.۶۷	افزایش نرخ خطرپذیری سرمایه‌گذاری خارجی و اتهام جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان مرجع تهدیدات منطقه‌ای و محور تروریسم بین‌المللی	۴
۰.۰۹۵۵	۲.۴۲۸۵۷۱	۹.۵۵	وابستگی کشور به کالاهای حیاتی و استراتژیک خارجی	۵
۳۰.۷		۱	جمع کل	

بررسی ماتریس داخلی و خارجی (IE)

ماتریس داخلی - خارجی (IE) در روش SWOT، بخش‌های مختلف سازمان را در ۹ خانه قرار می‌دهد. در این ماتریس دو بعد اصلی در نظر گرفته می‌شود. جمع نمره‌های نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی بر روی محور Xها و جمع نمره‌های نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی بر روی محور Yها نوشته می‌شوند. همان‌طور که قبلاً اشاره کردیم جمع این نمرات بین یک تا چهار است، بنابراین درجه‌بندی این محورها را بنا به این مقیاس انجام می‌دهیم. ۹ خانه ایجاد شده را به ترتیب از گوشه سمت چپ بالا از ۱ تا ۹ شماره‌گذاری می‌کنیم. سازمان‌هایی که در خانه‌های ۱، ۲ یا ۴ قرار می‌گیرند می‌بایست استراتژی‌های منجر به رشد و ساخت را انتخاب نمایند. این واحدها باید استراتژی‌های متمرکز، رسوخ در بازار، توسعه محصول و بازار، یا استراتژی‌های مبتنی بر یکپارچگی عمودی به بالا، یکپارچگی عمودی به پایین و یکپارچگی افقی را مدنظر دهند. سازمان‌هایی که در خانه‌های ۳، ۵ یا ۷ قرار می‌گیرند می‌بایست استراتژی‌های منجر به حفظ و نگهداری وضع موجود را انتخاب نمایند. این واحدها باید استراتژی‌های رسوخ در بازار، توسعه محصول را مدنظر قرار دهند. سازمان‌هایی که در خانه‌های ۶، ۸ یا ۹ قرار می‌گیرند می‌بایست استراتژی‌های برداشت محصول یا رها کردن را به اجرا درآورند.

جدول ۴. ماتریس داخلی و خارجی (IE)

		نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)					
		۴	۳	۳	۲	۲	۱
نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)	۴	۱		۲		۳	
	۳						
	۳	۴		۵		۶	
	۲						
	۲	۷		۸		۹	

همان‌طور که در نمودار فوق مشاهده می‌شود مختصات به دست آمده در مورد ارزیابی سیاست اقتصادی خانه شماره ۱ است. مطابق با دستورالعمل‌های تدوین استراتژی با استفاده از روش SWOT در خانه شماره ۴ باید استراتژی رشد و ساخت مبتنی بر تمرکز اجرا شود. (رسوخ در بازار، توسعه محصول، یا استراتژی‌های مبتنی بر یکپارچگی عمودی به بالا، یکپارچگی عمودی به پایین، و یکپارچگی افقی) که مناسب‌ترین استراتژی‌ها می‌باشند. در مورد دستیابی سازمان به استراتژی‌های یکپارچگی عمودی به بالا باید کوشش شود از طریق بخش‌های جزئی‌تر در درون یا بیرون از سازمان، بر میزان کنترل خود بر بازار بیفزاید. در این راستا ارزیابی سیاست اقتصادی می‌بایست به سازمان‌های زیر مجموعه و فعالیت‌های رقابتی ممکن برای آنها توجه بیشتری معطوف دارد. در راستای اجرای استراتژی‌های یکپارچگی عمودی به پایین در شرکت‌های تولیدی و تجاری عرضه کنندگان مواد اولیه در راستای تحقق اهداف کنترل در می‌آیند.

بررسی ماتریس تهدیدات، فرصت‌ها، نقاط قوت و نقاط ضعف (SWOT)

در جدولی که در ادامه می‌آید عوامل درونی روی محور افقی و عوامل خارجی روی محور عمودی آورده شده‌اند. اینها همان عواملی هستند که از ابتدا آنها را شناسایی کرده، به آنها نمره و رتبه داده‌ایم. با قرار گرفتن نقاط قوت و نقاط ضعف روی محور افقی و قرار گرفتن فرصت‌ها و تهدیدها روی محور عمودی چهار خانه ایجاد می‌شود. خانه‌ای که موقعیت آن زیر نقاط قوت و مقابل فرصت‌ها است را خانه SO می‌نامیم. با روش مشابه برای نام‌گذاری سه خانه دیگر WO، ST و WT نام خواهد گرفت. در خانه SO سعی شده است به عواملی اشاره شود که نقاط قوت را به فرصت تبدیل می‌کنند. در خانه WO به مواردی اشاره می‌شود که با رعایت آنها نقاط ضعف کنترل شده و روند دستیابی به فرصت‌های بیشتر بهبود می‌یابند. در خانه ST به مواردی اشاره می‌شود که عدم دقت، توجه و مدیریت صحیح در مورد آنها می‌تواند نقاط قوت را تضعیف نماید. در خانه WT نقاط ضعف داخلی و تهدیدهای بیرونی را در مقابل بایکدیگر مدنظر قرار داده ایم

و از این منظر راهکارهای ممکن را معرفی نموده‌ایم.

جدول ۵. نحوه چیدمان استراتژی‌های پیشنهادی

نقاط ضعف - W نقاط ضعف را فهرست کنید	نقاط قوت - S نقاط قوت را فهرست کنید	فرصت‌ها - O فرصت‌ها را فهرست کنید
استراتژی‌های - WO با بهره جستن از فرصت‌ها نقاط ضعف را از بین ببرید. (محافظه‌کارانه)	استراتژی‌های - SO با بهره جستن از نقاط قوت در صدد بهره‌برداری از فرصت‌ها برآیند. (رشد-تهاجم)	
استراتژی‌های - WT نقاط ضعف را کاهش دهید و از تهدیدات پرهیز کنید. (تدافعی)	استراتژی‌های - ST برای احتراز از تهدیدات از نقاط استفاده کنید. (رقابتی)	تهدیدات - T تهدیدات را فهرست کنید

نتیجه‌گیری

پس از بررسی سوالات تحقیق و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید که در جدول

ذیل آمده است:

جدول ۶. گزینه‌های توسعه سیاست اقتصادی

نقاط قوت	تثبیت جایگاه اقتصادی خود در ساختار جهانی تجارت خارجی مهم‌ترین عامل توسعه اقتصادی بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و امکانات موجود در خارج از مرزها توجه به دانش بنیان و مشارکت مردمی و متخصصین توجه به اقتصادی درون‌زا و متمرکز بر زنجیره‌های تولید
نقاط ضعف	فقدان رویکرد سیستمی و عدم اجماع مشترک نخبگان نسبت به راهبردهای توسعه اقتصادی با تأکید بر اقتصاد تک محصولی وابسته به نفت عدم توجه به برنامه‌ریزی در راستای توسعه پایدار عدم بهره‌گیری از متخصصین و رابطه‌گرایی بودن گروهی برای رسیدن به منفعت شخصی نه منفعت اجتماعی اتکا و وابسته‌شدن به ساختارهای متمرکز بین‌المللی و جهانی وابستگی به دانش و فناوری کشورهای غربی اجرای سیاستهای برنامه‌های مختلف توسعه اقتصادی دستیابی به اهداف و اجرای استراتژی آماده‌سازی عملیاتی، منابع، طرح‌ها و پروژه‌ها برای اجرای استراتژی تقویت روابط اقتصادی فزاینده با کشورهای عضو بریکس (هند، روسیه، چین، برزیل، آفریقای جنوبی)
فرصت‌های محیطی	ساختارسازی منطقه‌ای در مقابل نظام‌های جهانی افزایش صادرات و کم کردن واردات وابسته‌شدن درآمد کشور به صادرات نفت فقدان مهندسی در تعاملات اقتصادی اسپیم‌های درونی سیستم‌های اقتصادی افزایش نرخ خطرپذیری سرمایه‌گذاری خارجی و اتهام جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان مرجع تهدیدات منطقه‌ای و محور تروریسم بین‌المللی وابستگی کشور به کالاهای حیاتی و استراتژیک خارجی
تهدیدهای محیطی	

لذا، پس از بررسی و تحلیل نتیجه نهایی برای اولویت‌بندی استراتژی به شرح ذیل عنوان گردید.

جدول ۷. نمرات محاسبه شده جذابیت استراتژی‌های ارزیابی سیاست اقتصادی

نمره جذابیت	اولویت بندی استراتژی‌های
۴,۸۴۲	ایجاد ارتباطات و مناسبت‌های اقتصادی با کشورهای همسایه که دارای پتانسیل‌های پولی قوی می‌باشند
۳,۷۲۴۲	اولویت قرار دادن کشورهای همسایه در مقایسه با کشورهای همسو ولی دارای بعد جغرافیایی
۵,۴۳۶۵	تمرکز بر دستیابی به تمامی زمینه‌های تکنولوژی روز دنیا در منطقه غرب آسیا

منابع فارسی

کتب

- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۸۷)، چارچوبی مفهومی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران
- رضایی و همکاران (۱۳۸۲)، ایران منطقه‌ای، سازمان جغرافیایی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، تهران
- محسن رضایی، مبین دهکردی (۱۳۹۰)، ایران آینده در افق چشم انداز، انتشارات اندیکا، تهران
- جان‌دلیو کرسول، ویکی پلاتو کلارک (۱۳۹۰)، روش‌های پژوهش ترکیبی، ترجمه سرایی جاوید، کیامنش، علیرضا، انتشارات آیپژ، تهران

مقالات

- اکرمی‌نیا، محمد (۱۳۹۲)، راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دستیابی به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴، مطالعات راهبردی سال شانزدهم، تابستان ۱۳۹۲، شماره ۲
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۱)، ضرورت‌های و کارکرد دیپلماسی در سیاست خارجی توسعه‌گرا، فصلنامه پژوهش‌های اقتصاد ایران، سال هفدهم، شماره ۵۲
- محمدجعفر جوادی ارجمند، ام‌البنین چابکی (۱۳۸۹)، هویت و شاخص‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۰، شماره ۱، بهار
- محمدعلی مولایی، علی دهقانی (۱۳۹۰)، ارزیابی تأثیر هزینه‌های تحقیق و توسعه بر سهم بازار در بخش صنعت ایران (رویکرد غیرخطی LSTAR)، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی سال اول پاییز ۱۳۹۰، شماره ۴

English Resources

- Miller R. E. and Blair P. D. (2017), **Input–Output Analysis: Foundations and Extensions**, 2nd edition. Cambridge University Press, Cambridge